

Research Paper

Introducing the Construct of Interactive Resilience: Development and Validation of a Measurement Scale in the Shadow of War and the Iranian Cultural Context

Majid Yousefi Afrashteh

Department of Psychology, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

Article info:

Received: 21.04.2026

Revised: 10.05.2026

Accepted: 17.06.2026

Keywords:

Psychometrics, Interactive Resilience, Factor Analysis, Crisis.

Publisher: University of Zanjan

Abstract

Background: This study aimed to develop and validate the first Multidimensional Interactive Resilience Scale (MIRS) based on theoretical foundations and the Iranian cultural context within the framework of war crises and collective trauma.

Methods: This applied and descriptive study was conducted using psychometric methods and factor analysis. The statistical population consisted of adults aged 35 to 60 residing in Zanjan, Iran, from which 380 individuals were selected through convenience sampling. The research instruments included the newly developed MIRS, the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC), and Zimet's Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS). The initial item pool was generated through a literature review, and the scale items were subsequently designed by psychometric and psychology experts based on identified components. Face validity was confirmed by 12 respondents from the target group, and content validity was qualitatively evaluated and approved by 10 experts and scholars.

Results: Following several refinement stages, items were eliminated due to low factor loading, cross-loading, or factor inconsistency. Ultimately, 20 items remained in the final version. Results of the Exploratory Factor Analysis (EFA) supported a robust and highly reliable five-factor structure: "Mutual Support and Interpersonal Trust," "Empathy and Relational Belonging," "Emotion Regulation in Interactions," "Bond Stability under Pressure," and "Purposeful Relational Agency," each measured by four items.

Conclusion: A key feature of this scale is its focus on the interactive components of resilience within the Iranian cultural context, distinguishing it from existing resilience measures. This indigenous and innovative tool can be utilized in future research and intervention programs to effectively enhance and monitor psychosocial resilience during crises and complex societal situations.

Use your device to scan and read the article online

Citation: Yousefi Afrashteh, M. (2026). Introducing the Construct of Interactive Resilience: Development and Validation of a Measurement Scale in the Shadow of War and the Iranian Cultural Context. *Iranian Journal of Psychoeducational Assessment*, 2 (1), 21-33.

<https://doi.org/10.30470/ijpa.2026.2088874.1032>

*Corresponding Author: Majid Yousefi Afrashteh

Address: Department of Psychology, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

Email: yousefi@znu.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Resilience has attracted considerable attention in recent decades as one of the key concepts in health psychology and the social sciences. In early approaches, resilience was primarily defined as an individual trait referring to a person's ability to cope with psychological stress and return to a state of balance after experiencing stressful events. However, theoretical developments in developmental psychology, social psychology, and ecological approaches have demonstrated that resilience is not merely an internal characteristic but rather a dynamic process that develops within social, cultural, and environmental interactions. Accordingly, the concept of interactive resilience has emerged, emphasizing the role of human relationships, social support, mutual trust, and collective actions in confronting crises. From this perspective, individuals' ability to adapt to adverse conditions depends not only on personal resources but also on the quality of their relational networks and interpersonal interactions.

The importance of this perspective becomes particularly evident in societies that have experienced large-scale social or historical crises. Over the past decades, Iranian society has faced multiple critical situations, including war and its social consequences. In such contexts, family bonds, kinship ties, and social support networks have played a decisive role in preserving mental health and enhancing individuals' adaptive capacities. Despite this significance, most resilience assessment instruments used in psychological research have been developed based on individual-centered models and pay limited attention to the interactive and cultural dimensions of this construct. Scales such as the Connor–Davidson Resilience Scale, although widely validated and extensively applied, primarily focus on personality traits and individual resources and do not directly assess interactive and collective capacities. Therefore, the absence of an indigenous instrument capable of measuring the interactive dimensions of resilience within the cultural framework of Iranian society and in the context of crisis represents a significant research gap. Accordingly, the present study aimed to design and examine the psychometric properties of a multidimensional scale for assessing interactive resilience within the Iranian cultural context, in order to provide a valid tool for the study and evaluation of this construct.

Method

The present study was applied in purpose and descriptive design, employing a psychometric approach. The process of developing and validating the Multidimensional Interactive Resilience Scale (MIRS) was conducted in four stages. In the first stage, an extensive review of theoretical and empirical literature related to resilience, social resilience, and interactive models was undertaken to identify the conceptual dimensions of the construct and establish an initial theoretical framework. In the second stage, based on the dimensions extracted from the literature, an initial pool of items was developed to assess the various components of interactive resilience. In the third stage, to evaluate face and content validity, the drafted items were reviewed by experts in psychology and psychometrics and were also evaluated by members of the target population to ensure clarity, relevance, and comprehensibility; necessary revisions were then implemented. In the fourth stage, the revised version of the scale was administered in a field study, and the collected data were analyzed using Exploratory Factor Analysis (EFA) to determine the underlying factor structure of the instrument. The statistical population consisted of adults aged 35 to 60 years residing in Zanjan, Iran, from whom 380 participants were selected through convenience sampling. In addition to the newly developed scale, the Connor–Davidson Resilience Scale and the Multidimensional Scale of Perceived Social Support were administered to assess convergent validity. Data analysis included the examination of sampling adequacy indices, Bartlett's test of sphericity, exploratory factor analysis, and the calculation of Cronbach's alpha coefficients to assess internal consistency reliability.

Results

The results of the exploratory factor analysis indicated that the data was adequate for factor extraction and that the statistical indices related to the suitability of the correlation matrix were

confirmed. During the analytical process, items with low factor loadings or significant cross-loadings were removed, and the final structure of the scale was established with 20 items. Factor analysis revealed five principal components within the structure of the scale: Mutual Support and Interpersonal Trust, Empathy and Relational Belonging, Emotion Regulation in Interactions, Bond Stability under Pressure, and Purposeful Relational Agency. Together, these factors accounted for a substantial proportion of the variance in the construct of interactive resilience, reflecting its multidimensional nature within the context of social relationships. Reliability analysis demonstrated that Cronbach's alpha coefficients for the total scale and for each subscale were within an acceptable range, indicating satisfactory internal consistency. Furthermore, significant positive correlations were observed between the Multidimensional Interactive Resilience Scale and the Connor–Davidson Resilience Scale ($r = 0.58$) as well as the Multidimensional Scale of Perceived Social Support ($r = 0.37$), supporting the convergent validity of the newly developed instrument.

Conclusion

The findings indicate that interactive resilience is a multidimensional construct shaped through human relationships and social interactions rather than solely individual traits. In the Iranian cultural context, family relationships, interpersonal trust, and social support play a key role in strengthening individuals' ability to adapt to adversity. The scale developed in this study demonstrated acceptable validity and reliability and can serve as a useful tool for assessing interactive resilience in Iran. By emphasizing cultural context and interpersonal processes, this instrument provides a foundation for future research and for designing psychological and educational interventions that enhance relational support during crises. Future studies are recommended to use larger and more diverse samples and apply Confirmatory Factor Analysis to further validate the scale.

Ethical considerations

In this study, ethical principles including obtaining informed consent, maintaining confidentiality and anonymity, and respecting participants' privacy were carefully observed. Participation in the study did not involve any harm or risk to the participants. The research was conducted in accordance with ethical guidelines for human research, the regulations of the university's research ethics committee, and the principles of the Declaration of Helsinki.

Funding

All research expenses were covered by the author, and no external financial support was received for this study.

Author contributions

All activities, including literature search and evaluation, translation, data collection and analysis, and the preparation and writing of the manuscript, were carried out by the author, Majid Yousefi Afrashteh.

Conflict of interest

The author declares that there is no conflict of interest in this study.

مقاله پژوهشی

معرفی سازه تاب‌آوری تعاملی: ساخت و رواسازی مقیاس اندازه‌گیری در سایه جنگ و زمینه فرهنگی ایران

مجید یوسفی افراشته ^{ID}

گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

چکیده

زمینه: این پژوهش با هدف طراحی و اعتبارسنجی نخستین مقیاس چندبعدی تاب‌آوری تعاملی مبتنی بر مبانی نظری و زمینه فرهنگی ایران در شرایط بحران جنگ انجام شده است.

روش: این مطالعه کاربردی و توصیفی با بهره‌گیری از روش‌های روان‌سنجی و تحلیل عاملی صورت پذیرفت. جامعه آماری پژوهش شامل بزرگسالان ۳۵ تا ۶۰ سال ساکن شهر زنجان بود که ۳۸۰ نفر از آنان به روش در دسترس به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل مقیاس چندبعدی تاب‌آوری تعاملی، مقیاس تاب‌آوری کانر و دیویدسون و مقیاس حملیت اجتماعی زیمت و همکاران بود. ابزار اولیه با مرور مبانی نظری و ادبیات پژوهش تدوین شد و سپس گویه‌های مقیاس توسط متخصصان روان‌سنجی و روان‌شناسی و بر اساس مؤلفه‌های شناسایی شده طراحی گردید. روایی صوری طبق نظر ۱۲ نفر از پاسخ‌دهندگان گروه هدف و روایی محتوایی بر اساس نظر ۱۰ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران به روش کیفی ارزیابی و تأیید شدند.

یافته‌ها: گویه‌ها در چند مرحله و به دلایلی مثل بار عاملی پایین، بارگذاری متقاطع یا ناهمخوانی گویه با عامل مربوط پالایش شدند و در نهایت، ۲۰ گویه به‌عنوان ابزار نهایی باقی ماند. پنج مؤلفه نهایی عبارت بودند از حمایت متقابل و اعتماد بین فردی، همدلی و تعلق رابطه‌ای، تنظیم هیجان در تعاملات، پایداری پیوند در شرایط فشار و کنشگری رابطه‌ای هدفمند که هر کدام با ۴ گویه سنجیده می‌شوند.

نتیجه‌گیری: ویژگی خاص این مقیاس، توجه به مؤلفه‌های تعاملی تاب‌آوری در زمینه فرهنگی ایران است. این ابزار بومی و نوآورانه می‌تواند در مطالعات آینده و برنامه‌های مداخله‌ای برای ارتقای تاب‌آوری روانی - اجتماعی در بحران‌ها و موقعیت‌های پیچیده مورد استفاده قرار گیرد.

اطلاعات مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۱

تاریخ داوری: ۱۴۰۵/۰۲/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۷

واژه‌های کلیدی:

روان‌سنجی، تاب‌آوری تعاملی،

تحلیل عاملی، بحران.

ناشر: دانشگاه زنجان

استناد: یوسفی افراشته، م. (۱۴۰۵). معرفی سازه تاب‌آوری تعاملی: ساخت و رواسازی مقیاس اندازه‌گیری در سایه جنگ و

زمینه فرهنگی ایران سنجش روانی تربیتی، ۲(۱)، ۳۳-۲۱.

<https://doi.org/10.30470/ijpa.2026.2088874.1032>

* نویسنده مسئول: مجید یوسفی افراشته

نشانی: دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

پست الکترونیکی: yousefi@znu.ac.ir

مقدمه

تاب‌آوری در سال‌های اخیر به یکی از مفاهیم محوری در روان‌شناسی سلامت، روان‌شناسی بحران و مطالعات سازگاری تبدیل شده است. با این حال، بخش عمده ادبیات کلاسیک این حوزه، تاب‌آوری را عمدتاً به‌عنوان ظرفیتی فردی برای مقابله با فشار، بازیابی تعادل و ادامه عملکرد در برابر رویدادهای دشوار تعریف کرده است (بونانو^۱، ۲۰۰۴، فلچر و سارکر^۲، ۲۰۱۳ و ساتویک^۳ و همکاران، ۲۰۱۴). این نگاه اگرچه در تبیین بخشی از واقعیت تاب‌آوری سودمند بوده است، به تدریج محدودیت‌های آن آشکار شده است؛ زیرا انسان در خلأ روان‌شناختی زیست نمی‌کند و سازگاری او همواره در پیوند با نظامی از روابط، نقش‌ها و بافت‌های اجتماعی شکل می‌گیرد. به همین دلیل، رویکردهای جدیدتر، تاب‌آوری را نه صرفاً ویژگی درونی، بلکه فرایندی پویا، چندسطحی و وابسته به بستر می‌دانند که از تعامل میان فرد، خانواده، اجتماع و زمینه فرهنگی تأثیر می‌پذیرد (والش^۴، ۲۰۱۶؛ اونگار^۵، ۲۰۱۱؛ ماستون^۶، ۲۰۲۱). در این چارچوب، روشن شده است که کیفیت روابط انسانی یکی از منابع اساسی تاب‌آوری است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که حمایت اجتماعی، پیوندهای عاطفی پایدار، احساس تعلق، اعتماد متقابل و امکان کمک گرفتن و کمک کردن، نقش مهمی در کاهش آثار فشار روانی و تقویت سازگاری دارند (هرمان^۷ و همکاران، ۲۰۱۱ و پانتربریک و لیکمن^۸، ۲۰۱۳)؛ افزون بر این، برخی پژوهشگران بر این نکته تأکید کرده‌اند که انسان‌ها در موقعیت‌های دشوار تنها از طریق منابع درون‌فردی دوام نمی‌آورند، بلکه از طریق روابط نزدیک و تعاملات تنظیم‌کننده با دیگران، هیجان‌های خود را مدیریت می‌کنند، معنا می‌سازند و توان ادامه دادن را بازمی‌یابند (زاکی و ویلیامز^۹، ۲۰۱۳ و جوردن^{۱۰}، ۲۰۲۳). از این منظر، تاب‌آوری را باید فراتر از ظرفیت فردی دید و به ابعاد رابطه‌ای و تعاملی آن نیز توجه کرد.

بررسی ادبیات نشان می‌دهد که مفاهیمی مانند حمایت اجتماعی، تاب‌آوری خانوادگی و تنظیم هیجان بین فردی، هریک بخشی از این حوزه را توضیح می‌دهند؛ اما هیچ‌یک به‌تنهایی بازتاب‌دهنده سازه‌ای یکپارچه نیستند که بتوان آن را «تاب‌آوری تعاملی» نامید. حمایت اجتماعی عمدتاً بر ادراک دریافت کمک یا در دسترس بودن دیگران دلالت دارد، در حالی که تاب‌آوری تعاملی بر فرایند دوسویه و پویایی تأکید می‌کند که در آن فرد در دل رابطه، توان تنظیم هیجان، حفظ امید، تجربه درک شدن، بازیابی تعادل و ادامه کششگری را به دست می‌آورد؛ همچنین تاب‌آوری خانوادگی گرچه بر ظرفیت سازگاران خانواده در مواجهه با بحران تأکید می‌کند، دامنه تاب‌آوری تعاملی می‌تواند فراتر از خانواده و شامل روابط میان فرد با دوستان، همکاران، گروه‌های اجتماعی و شبکه‌های حمایت غیررسمی نیز باشد (والش^۴، ۲۰۱۶). از سوی دیگر، مفهوم تنظیم هیجان بین فردی نیز بیشتر بر نقش دیگران در تعدیل تجربه هیجانی تمرکز دارد، در حالی که تاب‌آوری تعاملی علاوه بر تنظیم هیجان، مؤلفه‌هایی مانند اعتماد متقابل، همدلی، همراهی، اتکالپذیری رابطه‌ای و تقویت متقابل در مواجهه با سختی را نیز در بر می‌گیرد.

ضرورت توجه به این سازه در شرایط بحرانی و جنگی دوچندان می‌شود. شواهد پژوهشی نشان داده‌اند که در بافت‌های درگیر جنگ، آوارگی، تهدید مزمن و ناامنی مستمر، پیامدهای روان‌شناختی افراد تنها تابع میزان مواجهه مستقیم با آسیب نیست، بلکه به‌شدت تحت تأثیر فشارهای روزمره، کیفیت روابط اجتماعی و دسترسی به شبکه‌های حمایت روانی - اجتماعی قرار دارد (میلر و راسموسن^{۱۱}، ۲۰۱۰). در چنین شرایطی، روابط نزدیک و حمایتگر می‌توانند به‌عنوان سپر روان‌شناختی عمل کنند و از طریق کاهش انزوا، تقویت احساس امنیت، تسهیل تنظیم هیجان و بازسازی معنا، به تداوم کارکرد روانی کمک کنند. مرورهای نظام‌مند نیز نشان داده‌اند که در جمعیت‌های آسیب‌دیده از جنگ و مهاجرت اجباری، تاب‌آوری و پیامدهای سلامت روان به‌طور معناداری با منابع اجتماعی، پیوندهای بین فردی و کیفیت حمایت‌های موجود مرتبط است (سیریواردهانا^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۴)؛ همچنین رویکردهای نوین حمایت روانی - اجتماعی در شرایط جنگ، بر مداخلاتی تأکید دارند که از دل اجتماع، خانواده و روابط انسانی معنادار شکل می‌گیرند، نه صرفاً از طریق تمرکز بر فرد منزوی (بتانکارت^{۱۳} و همکاران، ۲۰۱۳ و سازمان جهانی بهداشت^{۱۴}، ۲۰۲۴).

این موضوع در زمینه فرهنگی ایران اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. فرهنگ ایرانی به‌طور سنتی بر پیوندهای خانوادگی، همیاری، تعهد متقابل، تعلق جمعی و ارزش روابط نزدیک تأکید دارد. در چنین بستری، بسیاری از سازوکارهای سازگاری و حفظ تعادل روانی نه به‌صورت کاملاً فردی، بلکه در چهارچوب روابط صمیمی، خانوادگی و اجتماعی عمل می‌کنند. از این رو، استفاده از ابزارهایی که صرفاً با تکیه بر برداشت‌های فردمحور و در بسترهای فرهنگی متفاوت طراحی شده‌اند، ممکن است نتواند ابعاد واقعی تاب‌آوری در این زمینه را به‌طور کامل منعکس کند. همان‌گونه که رویکرد بوم‌شناختی تاب‌آوری نیز تصریح می‌کند، فهم و سنجش تاب‌آوری باید نسبت به زمینه اجتماعی و فرهنگی حساس باشد و شاخص‌های آن متناسب با بافت زندگی افراد صورت‌بندی شود (رقاوان و سنداناپیچی^{۱۵}، ۲۰۲۴ و اونگار، ۲۰۱۱).

1 Bonanno

2 Fletcher & Sarkar

3 South

wick

4 Walsh

5 Ungar

6 Masten

7 Herrman

8 Panter-Brick & Leckman

9 Zaki & Williams

10 Gordan

11 Miller & Rasmussen

12 Siriwardhana

13 Betancourt

14 World Health Organization

15 Raghavan & Sandanapitchai

با وجود گسترش پژوهش‌ها در حوزه تاب‌آوری، بررسی ابزارهای موجود نشان می‌دهد که بیشتر مقیاس‌های شناخته‌شده، مانند مقیاس کانر دیویدسون، بر جنبه‌های فردی تاب‌آوری تمرکز دارند؛ از جمله استقامت شخصی، تحمل فشار، سازگاری فردی و خودکارآمدی (کانر و دیویدسون^۱، ۲۰۰۳). هرچند این ابزارها در جای خود کارآمد هستند، برای سنجش ابعاد رابطه‌ای و تعاملی تاب‌آوری کفایت نمی‌کنند؛ بنابراین، خلأ ابزاری مفهومی و زمینه‌مند که بتواند تاب‌آوری تعاملی را به‌طور خاص بسنجد، همچنان احساس می‌شود. این خلأ در شرایطی که بافت فرهنگی و موقعیت‌های بحرانی، نقش تعاملات انسانی را برجسته‌تر می‌کنند، بیشتر آشکار می‌شود.

از منظر روش‌شناختی نیز تدوین ابزاری جدید مستلزم آن است که پیش از هر چیز، سازه مورد نظر به‌طور روشن مفهوم‌پردازی شود و ابعاد آن بر پایه مبانی نظری معتبر و زمینه فرهنگی مربوط استخراج گردد. در ادبیات ساخت ابزار تأکید شده است که هر مقیاس معتبر باید بر تعریف مفهومی روشن، تعیین دامنه سازه، شناسایی ابعاد اصلی و تدوین سنجه‌هایی منطبق با آن ابعاد، استوار باشد (یوسفی افراشته، ۱۴۰۴ و دوپل و تورپه^۲، ۲۰۲۱). بر این اساس، پیش از ورود به مراحل نهایی روان‌سنجی، ضروری است چارچوب اولیه تاب‌آوری تعاملی و شاخص‌های پیشنهادی آن بر اساس ادبیات نظری و اقتضائات فرهنگی تدوین شود.

بنابراین، پژوهش حاضر با هدف برداشتن نخستین گام در تدوین مقیاس چندبعدی تاب‌آوری تعاملی انجام شد. در این مطالعه تلاش شد با اتکا به مبانی نظری تاب‌آوری، ادبیات مربوط به ابعاد رابطه‌ای سازگاری و ملاحظات فرهنگی ایران در شرایط جنگی، چارچوب اولیه‌ای برای مفهوم‌پردازی و تدوین این مقیاس ارائه شود. انتظار می‌رود این تلاش بتواند زمینه لازم را برای مطالعات کیفی بعدی، پالایش مؤلفه‌ها و در نهایت، ارزیابی روان‌سنجی ابزار در پژوهش‌های آینده فراهم سازد.

روش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه اجرا، روان‌سنجی و اکتشافی بود که در اسفند ۱۴۰۴ تا فروردین ۱۴۰۵ در شرایط جنگی ایران با هدف برداشتن نخستین گام در تدوین مقیاس تاب‌آوری تعاملی انجام شد. در این مطالعه، تمرکز اصلی بر صورت‌بندی مفهومی سازه، استخراج مؤلفه‌ها، تدوین گویه‌های اولیه و بررسی روایی و اعتبار است. از آنجا که هدف پژوهش حاضر، طراحی اولیه یک ابزار سنجش بر اساس مبانی نظری و اقتضائات فرهنگی ایران در شرایط جنگی است، پژوهش در مرحله نخست در سه گام اصلی انجام شد: (۱) مرور ادبیات، شناسایی ابعاد نظری سازه و تحلیل و تلفیق مفاهیم متناسب با زمینه فرهنگی؛ (۲) تدوین گویه‌های اولیه و (۳) ارزیابی روایی و اعتبار. ارزیابی اعتبار با رویکرد همگونی درونی با دو شاخص ضریب آلفای کرونباخ و ضریب امگا انجام شد. در ارزیابی روایی محتوایی، طبق نظر متخصصان، از رویکرد کیفی استفاده شد. روایی همگرا با ارزیابی همبستگی، نمره‌اش با نمره دو مقیاس تاب‌آوری عمومی و حمایت اجتماعی بررسی شد. انتظار نظری بر این بود که مقیاس تاب‌آوری تعاملی با مقیاس تاب‌آوری کانر و دیویدسون به دلیل اشتراک مفهومی در سازه تاب‌آوری، همبستگی مثبت متوسط تا بالا نشان دهد و با مقیاس حمایت اجتماعی ادراک‌شده نیز به دلیل ماهیت تعاملی و بین فردی هر دو سازه، همبستگی مثبت و معناداری داشته باشد. در نهایت، برای تحلیل روایی عاملی، از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. مراحل پژوهش با جزئیات در ادامه آمده است.

در مرحله نخست، به‌منظور تبیین مفهوم تاب‌آوری تعاملی و استخراج مؤلفه‌های اولیه آن، مروری هدفمند و ساختارمند در منابع علمی انجام شد. برای این منظور، جست‌وجوی منابع در پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی شامل Scopus، Web of Science، PubMed، PsycINFO و Google Scholar و نیز پایگاه‌های داخلی شامل SID، Magiran و Noormags صورت گرفت. جست‌وجو با استفاده از کلیدواژه‌های فارسی و انگلیسی مرتبط با موضوع انجام شد که از جمله آن‌ها می‌توان به تاب‌آوری، تاب‌آوری روان‌شناختی، تاب‌آوری اجتماعی، تاب‌آوری خانوادگی، تاب‌آوری رابطه‌ای، تاب‌آوری بین فردی، حمایت اجتماعی، تنظیم هیجان بین فردی، سازگاری در بحران، سلامت روان در جنگ و نیز کلیدواژه‌های انگلیسی، از جمله resilience, relational resilience, interpersonal resilience, social resilience, family resilience, social crisis adaptation, support, interpersonal emotion regulation, war اشاره کرد. در این فرایند، ۱۸۶ منبع اولیه شناسایی شدند که پس از حذف ۴۲ منبع تکراری، ۱۴۴ منبع باقی ماند. سپس با بررسی عنوان و چکیده، ۸۸ منبع به دلیل نداشتن ارتباط کافی با موضوع، تمرکز صرف بر تاب‌آوری فردی یا برخوردار نبودن از اعتبار علمی لازم، کنار گذاشته شدند و ۵۶ منبع برای بررسی متن کامل انتخاب گردیدند. در نهایت، ۲۹ منبع که بیشترین ارتباط مفهومی را با ابعاد تعاملی، اجتماعی و زمینه‌مند تاب‌آوری داشتند، وارد بررسی نهایی شدند. در این مرحله، مقالات پژوهشی، مقالات مروری و کتاب‌های تخصصی معتبر به‌دقت مطالعه و مفاهیم کلیدی مرتبط با توان سازگاری فرد در بستر تعاملات انسانی استخراج شدند. سپس این مفاهیم بر اساس شباهت معنایی، تکرار در منابع و تناسب با زمینه فرهنگی ایران و شرایط جنگی دسته‌بندی شدند و بر این اساس، هفت مؤلفه مقدماتی سازه، شامل دریافت و ارائه حمایت متقابل، احساس تعلق و همراهی، اعتماد بین فردی، همدلی، تنظیم هیجان در رابطه، حفظ پیوند در شرایط فشار و تداوم کنشگری در بستر ارتباط با دیگران، شناسایی شدند. حاصل این مرحله، تدوین یک چارچوب مفهومی اولیه برای تاب‌آوری تعاملی بود که مبنای طراحی گویه‌های اولیه در مرحله بعد قرار گرفت.

¹ Connor & Davidson

² DeVellis & Thorp

در مرحله دوم، بر اساس چارچوب مفهومی به دست آمده از مرور منابع، فرایند تدوین گویه‌های اولیه مقیاس تاب‌آوری تعاملی انجام شد. در این مرحله با نظر و همکاری سه متخصص روان‌سنجی و روان‌شناسی تربیتی، برای هر یک از مؤلفه‌های شناسایی‌شده، چندین گویه طراحی شد تا ابعاد مختلف سازه به‌طور کافی پوشش داده شود. در نگارش گویه‌ها تلاش شد اصول اساسی ساخت ابزار، از جمله سادگی و وضوح بیان، پرهیز از ابهام، کوتاه بودن جمله‌ها، تک‌بعدی بودن هر گویه، اجتناب از واژه‌های تخصصی و نامأنوس و تناسب زبانی و فرهنگی با جامعه ایرانی، رعایت شود. همچنین برای کاهش سوگیری پاسخ، از نگارش گویه‌های بسیار کلی، قضاوتی، دوپهلوی یا دارای بار ارزشی شدید، پرهیز شد. در نتیجه این فرایند، ۶۰ گویه اولیه تدوین شد. سپس این گویه‌ها از نظر هم‌پوشانی مفهومی، تکرار معنایی و میزان انطباق با تعریف نظری سازه، مورد بازبینی پژوهشگر قرار گرفتند و ۱۹ گویه به دلیل شباهت زیاد با سایر عبارت‌ها، ابهام در معنا یا ضعف در تناسب مفهومی، حذف یا ادغام شدند. در نهایت، نسخه مقدماتی ابزار با ۴۱ گویه تنظیم گردید تا در مرحله بعد برای ارزیابی روایی محتوایی در اختیار متخصصان قرار گیرد.

در مرحله سوم، پیش از بررسی روایی محتوایی، روایی صوری مقیاس به‌صورت کیفی ارزیابی شد. برای این منظور، نسخه مقدماتی گویه‌ها در اختیار ۱۲ نفر از افراد متعلق به جامعه هدف قرار گرفت تا هر گویه را از نظر میزان وضوح، سادگی، قابل فهم بودن، تناسب زبانی و ابهام احتمالی بررسی کنند. این افراد به‌صورت در دسترس انتخاب شدند و از آنان خواسته شد نظر خود را درباره دشواری درک عبارت‌ها، طول جملات، نامأنوس بودن واژه‌ها و مناسب بودن شیوه بیان گویه‌ها ارائه دهند. پس از جمع‌آوری دیدگاه‌ها، پیشنهادها ارائه‌شده به‌صورت توصیفی بررسی و بر اساس آن‌ها، تعدادی از گویه‌ها از نظر نگارشی، واژگانی و ساختار جمله اصلاح شدند تا فهم آن‌ها برای پاسخ‌دهندگان آسان‌تر شود. نتایج این مرحله نشان داد که بیشتر گویه‌ها از نظر شرکت‌کنندگان، واضح و قابل فهم بودند و اصلاحات انجام‌شده عمدتاً برای ساده‌سازی عبارت‌ها و کاهش ابهام زبانی صورت گرفت. این فرایند نشان داد که نسخه مقدماتی مقیاس از روایی صوری قابل قبول برخوردار است و می‌تواند برای بررسی روایی محتوایی در اختیار متخصصان قرار گیرد.

در مرحله چهارم، برای بررسی روایی محتوایی، نسخه مقدماتی ۴۱ گویه‌ای مقیاس در اختیار ۱۰ نفر از متخصصان حوزه‌های روان‌شناسی، روان‌سنجی و سلامت روان قرار گرفت که به‌صورت هدفمند و بر اساس تخصص دانشگاهی، سابقه پژوهشی و آشنایی با طراحی ابزار، انتخاب شده بودند. از آنان خواسته شد هر گویه را از نظر تناسب با سازه تاب‌آوری تعاملی، وضوح معنا، سادگی نگارش و تناسب فرهنگی بررسی کنند و نظرهای اصلاحی خود را نیز به‌صورت مکتوب ارائه دهند. پس از دریافت نظرها، ابتدا روایی محتوایی به شیوه کیفی بررسی شد و بر اساس پیشنهادها متخصصان، برخی عبارت‌ها از نظر نگارشی و مفهومی اصلاح شدند. بر این اساس، گویه‌هایی که از نظر متخصصان ضرورت کافی نداشتند یا از نظر وضوح و تناسب، نمره پایین‌تری دریافت کرده بودند، مورد بازنگری قرار گرفتند. در نتیجه این فرایند، ۱۱ گویه به دلیل پایین بودن میزان توافق متخصصان حذف شدند، ۹ گویه اصلاح نگارشی و مفهومی شدند و نسخه نهایی مرحله مقدماتی ابزار با ۳۰ گویه آماده شد تا در مراحل بعدی در نمونه آماری مناسبی از نظر ویژگی‌های روان‌سنجی بررسی شود.

شرکت‌کنندگان

در این پژوهش، شرکت‌کنندگان در سه گروه مجزا و در مراحل مختلف مشارکت داشتند. گروه نخست شامل ۱۲ نفر از بزرگسالان ساکن شهر زنجان بودند که به‌صورت در دسترس انتخاب شدند و در مرحله بررسی روایی صوری مشارکت کردند. این افراد از نظر سنی، جنسیتی و تحصیلی تنوع داشتند تا بازخورد آن‌ها نماینده طیف وسیعی از پاسخ‌دهندگان احتمالی باشد. گروه دوم شامل ۱۰ نفر از متخصصان حوزه‌های روان‌شناسی، روان‌سنجی و سلامت روان بودند که به‌صورت هدفمند و بر اساس داشتن مدرک دکتری تخصصی، سابقه پژوهشی مرتبط با ساخت ابزار، تاب‌آوری یا سلامت روان و آشنایی با مبانی روان‌سنجی انتخاب شدند و در مرحله بررسی روایی محتوایی نقش داوری را بر عهده داشتند. گروه سوم شامل نمونه اصلی پژوهش بودند که به‌منظور بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس تاب‌آوری تعاملی انتخاب شدند. جامعه آماری این مرحله شامل تمامی بزرگسالان ۳۵ تا ۶۰ سال ساکن شهر زنجان بود. برای تعیین حجم نمونه، از قاعده رایج در مطالعات روان‌سنجی مبنی بر نسبت حداقل ۵ تا ۱۰ نفر به‌ازای هر گویه (یوسفی افراشته، ۱۴۰۴) استفاده شد. با توجه به اینکه نسخه ورودی مقیاس در این مرحله شامل ۳۰ گویه بود، حداقل حجم نمونه مورد نیاز ۱۵۰ تا ۳۰۰ نفر برآورد می‌شد؛ اما برای افزایش دقت تحلیل عاملی و کاهش خطای نمونه‌گیری، حجم نمونه مطلوب، ۳۸۰ نفر تعیین شد. نمونه‌گیری به روش در دسترس و از طریق توزیع پرسش‌نامه به‌صورت کاغذی در مکان‌های عمومی شامل ادارات، پارک‌ها و مراکز خرید و نیز به‌صورت آنلاین از طریق بستر پایگاه اینترنتی پرسلاین انجام شد. برای افزایش دقت و جبران احتمال حذف پرسش‌نامه‌های ناقص، ۴۲۰ پرسش‌نامه توزیع گردید که پس از حذف پرسش‌نامه‌های مخدوش و ناقص، اطلاعات ۳۸۰ نفر وارد تحلیل نهایی شد. از این تعداد، ۲۱۸ نفر مرد و ۱۶۲ نفر زن بودند. میانگین سنی شرکت‌کنندگان ۴۸/۱۲ سال با انحراف معیار ۱۰/۵۱ بود. از نظر تحصیلات، ۹۴ نفر دارای دیپلم و زیر دیپلم، ۱۸۷ نفر دارای کارشناسی و ۹۹ نفر دارای کارشناسی ارشد و بالاتر بودند. همچنین از نظر وضعیت شغلی، ۱۵۶ نفر شاغل دولتی، ۱۳۲ نفر شاغل آزاد و ۹۲ نفر بیکار، خانه‌دار یا بازنشسته بودند. ملاک ورود به مطالعه شامل بزرگسال بودن دامنه سنی ۳۵ تا ۶۰ سال، سکونت در شهر زنجان، داشتن حداقل سواد خواندن و نوشتن و ارائه رضایت آگاهانه بود و افرادی که پرسش‌نامه را به‌صورت ناقص تکمیل کرده بودند یا الگوی پاسخ‌دهی تصادفی داشتند، از تحلیل نهایی کنار گذاشته شدند.

ابزار

ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش شامل سه ابزار اندازه‌گیری مانند مقیاس چندبعدی تاب‌آوری تعاملی^۱ (MIRS) بود که در نسخه اولیه شامل ۴۱ گویه و پس از بررسی روایی محتوایی و تحلیل اعتبار اولیه، به ۳۰ گویه کاهش یافت. نسخه نهایی این مقیاس ۲۰ گویه داشت که بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای از «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» نمره‌گذاری شدند؛ علاوه بر این، برای بررسی روایی همگرایی مقیاس تاب‌آوری تعاملی، از دو ابزار معتبر دیگر نیز استفاده شد:

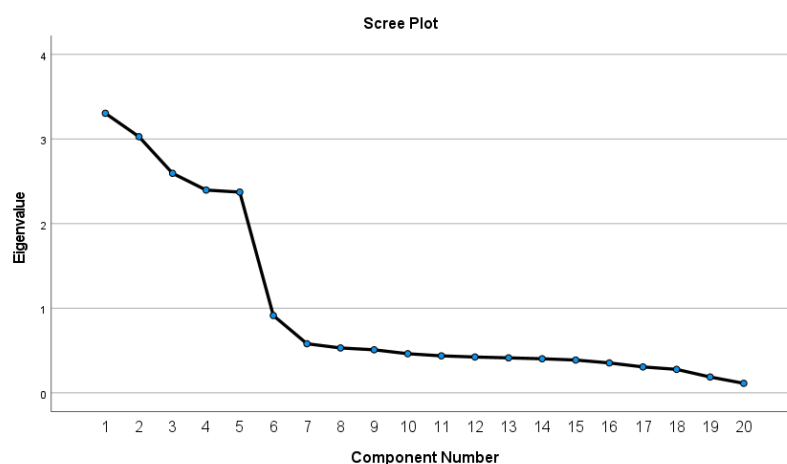
(۱) مقیاس تاب‌آوری کانر و دیویدسون^۲ (CD-RISC): این مقیاس توسط کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) طراحی شده و یکی از پرکاربردترین ابزارهای سنجش تاب‌آوری فردی در پژوهش‌های بین‌المللی و ایرانی است. این مقیاس شامل ۲۵ گویه است که بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای از «کاملاً نادرست» تا «همیشه درست» نمره‌گذاری می‌شود و ابعادی مانند شایستگی فردی، تحمل تأثیرات منفی، پذیرش مثبت تغییر، کنترل و معنویت را می‌سنجد. ویژگی‌های روان‌سنجی این مقیاس در نمونه‌های ایرانی بارها تأیید شده و ضریب آلفای کرونباخ آن در پژوهش‌های داخلی بین ۰/۸۲ تا ۰/۸۹ گزارش شده است (محمدی، ۱۳۸۴).

(۲) مقیاس چندبعدی حمایت اجتماعی ادراک‌شده^۳ (MSPSS): این مقیاس توسط زیمت و همکاران (۱۹۸۸) طراحی شده که شامل ۱۲ گویه است و بر اساس طیف لیکرت هفت درجه‌ای از «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» نمره‌گذاری می‌شود. این مقیاس سه بعد حمایت خانواده، حمایت دوستان و حمایت افراد مهم زندگی را ارزیابی می‌کند و در پژوهش‌های ایرانی ضریب آلفای کرونباخ آن بین ۰/۸۴ تا ۰/۹۰ گزارش شده است (سلیمی و همکاران، ۱۳۸۸).

یافته‌ها

به‌منظور بررسی ساختار درونی مقیاس تاب‌آوری تعاملی، تحلیل عاملی اکتشافی بر داده‌های ۳۸۰ نفر از بزرگسالان شهر زنجان انجام شد. پیش از استخراج عامل‌ها، کفایت داده‌ها برای تحلیل عاملی بررسی گردید. شاخص کفایت نمونه‌گیری KMO برابر با ۰/۷۴ به دست آمد که نشان‌دهنده کفایت مناسب نمونه بود. همچنین آزمون کرویت بارلت معنادار بود: $\chi^2 = 3526/88$ ، $df = 190$ ، $p < 0/001$. این آزمون نشان داد ماتریس همبستگی برای تحلیل عاملی مناسب است.

استخراج عامل‌ها با روش محورهای اصلی انجام شد و با توجه به مبانی نظری سازه، نمودار اسکری، مقدار ویژه بیشتر از ۱ و نیز آزمون مدل با تعداد عامل ثابت تعیین شد. برای دستیابی به ساختار ساده و قابل تفسیر، از چرخش اوبلیمین مستقیم استفاده شد. ملاک نگهداشت گویه‌ها شامل بار عاملی حداقل ۰/۴۰، نبود بارگذاری متقاطع بیشتر از ۰/۳۰ و همخوانی محتوایی گویه با عامل مربوط بود. بر این اساس، ۶ گویه به دلیل بار عاملی پایین، ۲ گویه به دلیل بارگذاری متقاطع و ۲ گویه به دلیل ناهمخوانی گویه با عامل مربوط حذف شدند و نسخه نهایی ابزار با ۲۰ گویه حفظ گردید. در نهایت و پس از کنار گذاشتن ۱۰ گویه که با نظر تکمیلی متخصصان روایی محتوایی انجام شد، تعداد ۵ عامل زیربنایی تعیین شد. نمودار اسکری برای ساختار عاملی نهایی در تصویر ۱ گزارش شده است.

تصویر ۱

نمودار اسکری برای تعیین تعداد عامل‌ها

¹ Multidimensional Interactive Resilience Scale

² Connor-Davidson Resilience scale (CD-RISC)

³ Multidimensional Scale of Perceived Social Support

نسخه نهایی ابزار با ساختار پنج عاملی، پس از بازتحلیل اکتشافی و بررسی هم‌زمان مبانی نظری تاب‌آوری تعاملی تدوین شد. در این فرایند، عامل‌های دارای هم‌پوشانی مفهومی به لحاظ آماری نیز ادغام شدند تا مدلی فشرده‌تر، تفسیرپذیرتر و قابل استفاده‌تر حاصل شود. بر این اساس، ساختار نهایی مقیاس با پنج عامل به شرح زیر نام‌گذاری شد: عامل اول، «حمایت متقابل و اعتماد بین فردی» است که ظرفیت فرد در دریافت و ارائه حمایت و نیز احساس امنیت و اعتماد در روابط را نشان می‌دهد؛ عامل دوم، «همدلی و تعلق رابطه‌ای» است که به توانایی درک عاطفی دیگران و تجربه پیوند و همراهی اجتماعی اشاره دارد؛ عامل سوم، «تنظیم هیجان در تعاملات» است که مهارت مدیریت هیجان‌ها در بستر رابطه، به‌ویژه در موقعیت‌های تعارض و فشار را می‌سنجد؛ عامل چهارم، «پایداری پیوند در شرایط فشار» است که حفظ ارتباط‌های معنادار در مواجهه با بحران‌ها و تنش‌های بین فردی را ارزیابی می‌کند و عامل پنجم، «کنشگری رابطه‌ای هدفمند» است که تداوم عمل مؤثر، حل مسئله و پیشبرد هدف‌ها از طریق تعامل سازنده با دیگران را منعکس می‌سازد.

جدول ۱

بارهای عاملی و میزان اشتراک گویه‌ها در ساختار عاملی اکتشافی

میزان اشتراک	عامل‌های استخراج‌شده				گویه
	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم
۰/۷۴	۰/۸۶				۱. من می‌توانم روی حمایت دیگران در مواقع سختی حساب کنم.
۰/۷۲	۰/۸۴				۲. احساس می‌کنم دیگران به من اعتماد دارند و من هم به آن‌ها اعتماد دارم.
۰/۶۹	۰/۸۲				۳. در روابط اجتماعی خود، احساس امنیت و آرامش دارم.
۰/۶۶	۰/۸۱				۴. وقتی نیاز دارم، دیگران حاضرند به من کمک کنند و من نیز آماده‌ام به آن‌ها کمک کنم.
۰/۶۶	۰/۸۴				۵. به راحتی می‌توانم احساسات و نیازهای دیگران را درک کنم.
۰/۷۳	۰/۸۳				۶. احساس می‌کنم در جمع دوستان و خانواده پذیرفته و دیده می‌شوم.
۰/۷۲	۰/۸۲				۷. احساس تعلق داشتن به گروه یا جمع برای من مهم و ارزشمند است.
۰/۶۷	۰/۸۲				۸. وقتی کسی ناراحت است، سعی می‌کنم با او همدلی و همراهی کنم.
۰/۷۴		۰/۸۵			۹. در موقعیت‌های تنش‌زا قادر هستم احساساتم را کنترل و تنظیم کنم.
۰/۶۸		۰/۸۴			۱۰. وقتی با دیگران اختلاف نظر دارم، تلاش می‌کنم آرامش خود را حفظ کنم.
۰/۶۹		۰/۸۱			۱۱. می‌توانم احساساتم را به‌گونه‌ای بیان کنم که به روابط آسیب نزنند.
۰/۶۹		۰/۸۱			۱۲. در مواجهه با مشکلات بین فردی از راهکارهای مثبت برای مدیریت هیجان استفاده می‌کنم.
۰/۶۴			۰/۸۴		۱۳. حتی در مواقع سخت تلاش می‌کنم ارتباطم با نزدیکانم را حفظ کنم.
۰/۶۶			۰/۸۳		۱۴. در بحران‌ها و مشکلات سعی می‌کنم از قطع ارتباط با دیگران خودداری کنم.
۰/۶۴			۰/۸۲		۱۵. زمانی که دیگران به من نیاز دارند، در کنار آن‌ها می‌مانم و حمایتشان می‌کنم.
۰/۶۲			۰/۸۲		۱۶. با وجود فشارهای زندگی، روابط مهم برایم اهمیت خود را حفظ می‌کنند.
۰/۶۹				۰/۸۱	۱۷. برای حل مشکلات مشترک با دیگران فعالانه تلاش می‌کنم.
۰/۶۹				۰/۸۰	۱۸. در شرایط دشوار سعی می‌کنم با دیگران همکاری کنم تا راه‌حلی پیدا کنیم.
۰/۶۸				۰/۸۰	۱۹. با استفاده از روابط اجتماعی‌ام، اهداف و مسئولیت‌هایم را پیش می‌برم.
۰/۷۱				۰/۷۹	۲۰. هنگام مواجهه با مشکلات، بیشتر به جای ناامیدی، به اقدام و تغییر فکر می‌کنم.
مقدار ویژه					
	۳/۳۰	۳/۰۳	۲/۵۹	۲/۴۰	۲/۳۷
درصد واریانس					
	۱۳/۹۶	۱۳/۹۱	۱۳/۸۷	۱۳/۸۵	۱۲/۸۹

طبق اطلاعات جدول ۱، نتایج نشان داد پنج عامل استخراج‌شده در مجموع ۶۸/۴۸ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند. سهم هر عامل از واریانس به ترتیب عبارت بود از: عامل اول ۱۳/۹۶ درصد، عامل دوم ۱۳/۹۱ درصد، عامل سوم ۱۳/۸۷ درصد، عامل چهارم ۱۳/۸۵ درصد و عامل پنجم ۱۲/۸۹ درصد. دامنه بارهای عاملی گویه‌ها بین ۰/۷۹ تا ۰/۸۶ قرار داشت که بیانگر کفایت بارگذاری گویه‌ها بر عامل‌های مربوط بود.

در ارزیابی روایی همگرا، ضریب همبستگی پیرسون بین نمره تاب‌آوری تعاملی با نمره تاب‌آوری عمومی ۰/۵۹ و با حمایت اجتماعی ۰/۳۸ به دست آمده است که هر دو در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار بودند. این نتایج با پیش‌بینی نظری هماهنگ است؛ بنابراین، روایی همگرا تأیید می‌شود.

ضریب آلفای کرونباخ و ضریب امگا برای تعیین همگونی درونی مقیاس تاب‌آوری تعاملی در جدول ۲ گزارش شده است.

عامل	آلفای کرونباخ	ضریب امگا
حمایت متقابل و اعتماد بین فردی	۰/۸۵	۰/۸۵
همدلی و تعلق رابطه‌ای	۰/۸۵	۰/۸۴
تنظیم هیجان در تعاملات	۰/۸۵	۰/۸۵
پایداری پیوند در شرایط فشار	۰/۸۱	۰/۸۱
کنشگری رابطه‌ای هدفمند	۰/۸۵	۰/۸۵
تاب‌آوری تعاملی (کل مقیاس)	۰/۶۵	۰/۴۳

طبق نتایج جدول ۲، ضریب آلفای کرونباخ و امگا برای هر پنج مؤلفه، بالای ۰/۷۰ و مطلوب هستند؛ اما این شاخص‌ها برای نمره کل مقیاس در سطح کمتر از ۰/۷۰ و دامنه نامطلوب قرار دارد؛ البته در تفسیر ضریب همگونی درونی برای زمانی که مقیاس اندازه‌گیری دارای زیرمقیاس‌هایی است، توجه به همگونی زیرمقیاس‌ها به جای نمره کل اولویت دارد (یوسفی افراشته، ۱۴۰۴).

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که مقیاس تاب‌آوری تعاملی در نمونه بزرگسالان شهر زنجان از ساختار عاملی منسجم و قابل تفسیر برخوردار است و مدل پنج عاملی پیشنهادی از نظر آماری و مفهومی قابل دفاع است. این نتیجه با ادبیات معاصر تاب‌آوری همسو است که تاب‌آوری را فرایندی پویا، چندسطحی و زمینه‌مند می‌داند، نه صرفاً یک ویژگی فردی ثابت (اونگار، ۲۰۱۱ و ماستن، ۲۰۱۴). بر همین مبنا، استخراج ابعادی مانند حمایت متقابل، تعلق رابطه‌ای، تنظیم هیجان در تعاملات و پایداری پیوند در فشار، از نظر نظری قابل انتظار است و نشان می‌دهد ابزار حاضر توانسته است جنبه‌های رابطه‌محور تاب‌آوری را به شکلی مناسب عملیاتی کند.

تاب‌آوری تعاملی عبارت است از ظرفیت فرد برای حفظ و بازبایی سلامت روان و سازگاری مثبت از طریق فرایندهای پویا و مستمر در بستر تعاملات اجتماعی؛ به گونه‌ای که فرد با بهره‌گیری از حمایت‌های متقابل، همدلی، تنظیم هیجان و کنشگری هدفمند در روابط بین فردی بتواند در مواجهه با فشارها و بحران‌ها نه تنها مقاومت کند، بلکه رشد و پیشرفت یابد. این نوع تاب‌آوری فراتر از ویژگی‌های درون فردی است و بر نقش کلیدی روابط اجتماعی و کیفیت تعاملات در شکل‌دهی به سازگاری و بازبایی فرد تأکید دارد. در این پژوهش پنج مؤلفه زیربنایی برای تاب‌آوری تعاملی شناسایی شد که عبارت‌اند از: حمایت متقابل و اعتماد بین فردی، همدلی و تعلق رابطه‌ای، تنظیم هیجان در تعاملات، پایداری پیوند در شرایط فشار و کنشگری رابطه‌ای هدفمند. مؤلفه حمایت متقابل با نظریه حمایت اجتماعی (کوهن و ویلز، ۱۹۸۵) همسویی دارد که نقش حمایت‌های عاطفی و عملی در کاهش استرس و افزایش سلامت روان را برجسته می‌کند. همدلی و تعلق رابطه‌ای با نظریه نیاز به تعلق (بامیستر و لیری، ۱۹۹۵) مرتبط است که بر نیاز بنیادین انسان به احساس تعلق و ارتباط معنادار با دیگران تأکید می‌کند. تنظیم هیجان در تعاملات به مدل تنظیم هیجان گراس^۱ (۱۹۹۸) پیوند دارد که مهارت‌های مدیریت و کنترل هیجانات در روابط بین فردی را بررسی می‌کند و نقش آن را در حفظ کیفیت روابط و کاهش تعارضات نشان می‌دهد. کنشگری رابطه‌ای هدفمند با نظریه سرمایه اجتماعی (پوتنام، ۲۰۰۰) و نظریه کنش متقابل نمادین (بلومر، ۱۹۶۹) همخوانی دارد که بر نقش فعال فرد در شکل‌دهی و بهره‌برداری از شبکه‌های اجتماعی برای دستیابی به منابع حمایتی تأکید می‌کند. در نهایت، انعطاف‌پذیری روانی با نظریه انعطاف‌پذیری روان‌شناختی (هریس، ۲۰۰۶) مرتبط است که توانایی فرد در پذیرش تجربیات درونی و حرکت هدفمند در مسیر ارزش‌ها را به عنوان عامل کلیدی در مقابله با فشارها و بحران‌ها معرفی می‌کند. این چارچوب نظری تلفیقی، تاب‌آوری تعاملی را به عنوان فرایندی چندبعدی و مبتنی بر تعاملات اجتماعی می‌نگرد که فراتر از ویژگی‌های فردی، نقش مهمی برای مهارت‌ها، منابع و حمایت‌های بین فردی قائل است و فرد را قادر می‌سازد در مواجهه با چالش‌ها نه تنها مقاومت کند، بلکه رشد و پیشرفت روانی و اجتماعی را تجربه نماید (اونگار، ۲۰۱۱ و ماستن، ۲۰۱۴).

از منظر روان‌سنجی، شواهد این پژوهش از کفایت مناسب ابزار حمایت کردند. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد ساختار درونی مقیاس با مدل مفهومی آن همخوان است؛ افزون بر این، پایایی ابزار با دو شاخص مکمل آلفای کرونباخ و امگای مک‌دونالد بررسی شد و در همه ابعاد، مقادیر هر دو ضریب بالاتر از ۰/۷۰ بود. این یافته اهمیت زیادی دارد؛ زیرا آلفای کرونباخ نشان‌دهنده همسانی درونی گویه‌ها است و ضریب امگا، به‌ویژه در ساختارهای چندبعدی، برآورد دقیق‌تری از پایایی سازه ارائه می‌دهد؛ بنابراین، هم‌زمانی مطلوب بودن آلفا و امگا نشان می‌دهد که گویه‌های هر عامل هم از انسجام

¹ Cohen & Wills

² Baumeister & Leary

³ Gross

⁴ Putnam

⁵ Blumer

⁶ Hayes

درونی کافی برخوردار هستند و هم سهم مناسبی در اندازه‌گیری سازه نهفته دارند (نانالی و برنستین^۱، ۱۹۹۴)؛ به بیان دیگر، ابزار حاضر از حیث قابلیت اعتماد، برای کاربردهای پژوهشی و ارزیابی‌های گروهی مناسب است.

از نظر کاربردی، این مقیاس می‌تواند در مراکز مشاوره، خدمات سلامت روان جامعه‌نگر، محیط‌های کاری و برنامه‌های مداخله‌ای شهری به کار رود. با توجه به اینکه همه ضرایب آلفا و امگا در سطح مطلوب قرار داشتند، می‌توان از نمره‌های حاصل برای شناسایی نسبی نقاط ضعف و قوت افراد در ابعاد مختلف تاب‌آوری تعاملی استفاده کرد و مداخلات هدفمندتری طراحی نمود. این موضوع به‌ویژه در شرایط اجتماعی پرتنش اهمیت دارد؛ زیرا مداخلات مبتنی بر رابطه، حمایت اجتماعی و مهارت‌های هیجانی می‌تواند اثربخشی بیشتری داشته باشد.

با وجود این، تفسیر نتایج باید با در نظر گرفتن محدودیت‌ها انجام شود. نمونه‌گیری در دسترس، تعمیم‌پذیری یافته‌ها را محدود می‌کند و ماهیت خودگزارشی ابزار نیز می‌تواند با سوگیری همراه باشد. همچنین انجام پژوهش در یک شهر، احتمال اثرگذاری عوامل فرهنگی محلی را مطرح می‌کند؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده، اندازه‌گیری ابزار در گروه‌های مختلف جمعیتی بررسی شود. مقدار ضریب آلفای کرونباخ و امگا در پژوهش حاضر کمتر از ۰/۷۰ بود که تفسیر نمره کل این مقیاس را محدود می‌کند. پیشنهاد می‌شود علاوه بر آلفا و امگا، شاخص‌های تکمیلی مانند اعتبار مرکب و ضریب پایایی برای بررسی پایداری نتایج حاصل از مقیاس گزارش شوند. همچنین روایی محتوایی کمی و تحلیل عاملی تأییدی در پژوهش حاضر اجرا نشدند که به‌عنوان محدودیت این پژوهش و پیشنهاد به پژوهشگران آتی مطرح می‌شود.

سپاس‌گزاری

نویسنده مقاله از همه کسانی که در تکمیل پرسش‌نامه‌ها مشارکت کردند، تشکر می‌کند.

ملاحظات اخلاقی

در این پژوهش، اصول اخلاقی، از جمله کسب رضایت آگاهانه، حفظ محرمانگی و رازداری و احترام به حریم خصوصی افراد، به‌دقت رعایت گردید. همچنین شرکت در این مطالعه هیچ‌گونه ضرر یا آسیبی برای شرکت‌کنندگان به همراه نداشت. این پژوهش مطابق با دستورالعمل‌های اخلاقی مرتبط با پژوهش‌های انسانی، قوانین سازمان اخلاق پژوهش‌های دانشگاه و اصول اعلامیه هلسینکی انجام شده است.

حامی مالی

تمام هزینه‌های پژوهش توسط نویسنده تأمین شده و هیچ‌گونه حمایت مالی برای این مطالعه دریافت نشده است.

مشارکت نویسندگان

همه فعالیت‌ها شامل جست‌وجو و ارزیابی منابع، ترجمه، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، تدوین و نگارش مقاله، بر عهده نویسنده، مجید یوسفی افراشته، بوده است.

تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌کند که هیچ‌گونه تعارض منافع در این پژوهش وجود ندارد.

منابع

محمدی، م. (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری در افراد در معرض سوء‌مصرف مواد. پایان‌نامه دکتری. دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی. تهران.

یوسفی افراشته، م. (۱۴۰۴). روان‌سنجی بین فرهنگی ابزارهای اندازه‌گیری: راهبردهایی برای ارزیابی و گزارش پژوهشی. *سنجش روانی تربیتی*. ۱(۱)، ۱-۳۳.

References

- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529.
- Betancourt, T. S., Meyers-Ohki, S. E., Charrow, A. P., & Tol, W. A. (2013). Interventions for children affected by war: an ecological perspective on psychosocial support and mental health care. *Harvard review of psychiatry*, 21(2), 70-91.

¹ Nunnally & Bernstein

- Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. University of California Press.
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?. *American psychologist*, 59(1), 20-28.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310-357.
- Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and anxiety*, 18(2), 76-82.
- DeVellis, R. F., & Thorpe, C. T. (2021). *Scale development: Theory and applications*. Sage publications.
- Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, 18(1), 12-23.
- Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2(3), 271-299.
- Harris, R. (2006). Embracing your demons: An overview of acceptance and commitment therapy. *Psychotherapy in Australia*, 12(4), 70-76.
- Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., & Yuen, T. (2011). What is resilience?. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258-265.
- Jordan, J. V. (2023). Relational resilience in girls. In *Handbook of resilience in children* (pp. 71-84). Cham: Springer International Publishing.
- Masten, A. S. (2021). Resilience of children in disasters: A multisystem perspective. *International journal of psychology*, 56(1), 1-11.
- Miller, K. E., & Rasmussen, A. (2010). War exposure, daily stressors, and mental health in conflict and post-conflict settings: Bridging the divide between trauma-focused and psychosocial frameworks. *Social science & medicine*, 70(1), 7-16.
- Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). McGraw Hill.
- Panther-Brick, C., & Leckman, J. F. (2013). Editorial commentary: resilience in child development-interconnected pathways to wellbeing. *Journal of child psychology and psychiatry*, 54(4), 333-336.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and schuster.
- Raghavan, S., & Sandanapitchai, P. (2024). The relationship between cultural variables and resilience to psychological trauma: A systematic review of the literature. *Traumatology*, 30(1), 37.
- Siriwardhana, C., Ali, S. S., Roberts, B., & Stewart, R. (2014). A systematic review of resilience and mental health outcomes of conflict-driven adult forced migrants. *Conflict and health*, 8(1), 13.
- Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S., Panther-Brick, C., & Yehuda, R. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European journal of psychotraumatology*, 5(1), 1-14.
- Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American journal of orthopsychiatry*, 81(1), 1-17.
- Walsh, F. (2016). Family resilience: A developmental systems framework. *European Journal of Developmental Psychology*, 13(3).313-324.

World Health Organization. (2024). Mental health in emergencies. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-in-emergencies>

Zaki, J., & Williams, W. C. (2013). Interpersonal emotion regulation. *Emotion*, 13(5), 803.